

VAZİFE

ne aittir. İsmail Fenni Ertuğrul, Fransızca "devoir" kelimesini "vazife, farıza, vecibe" diye karşıladıktan sonra terimi, "insanın kanun ya ahlâk yahut meslek veya âdâb-ı umûmiye icabından olarak yapmaya mecbur olduğu şey" diye tanımlar (*Lugatçe-i Felsefe*, s. 183). Mustafa Namık Çankı da "devoir"ı aynı kelimeyle karşılar ve görüldüğü kadarıyla A. Lalande'in *Vocabulaire de la philosophie* adlı sözlüğünden (I, 160) yararlanıp vazife kavramının iki anlamda kullanıldığını belirtir. İlk soyut anlam olup bu bağlamda vazife "müsbet ve umumiyetle cüzi bir fiil ve hareket kaidesinden müstakil olarak düşünülmüş ahlâkî mükellefiyet" şeklinde tarif edilir. Diğer vazifenin cüzi ve müşahhas mânasıdır; bu mânada vazife "Muayyen bir fiil ve amel kaidesidir, hasr ü tahdid edilmiş bir mükellefiyettir" (*Büyük Felsefe Lugati*, I, 581-582).

Osmanlılar'ın son döneminde ahlâkla ilgili eser yazan bazı müellifler, konunun dini ilgilendiren yönlerinde İslâmî ahlâk anlayışına bağlı kalarak ve bu anlayışla bağdaşmayan noktalarda eleştirel bir yaklaşım sergilemekle birlikte hem sistem hem içerik yönünden Batı ahlâk felsefesinden daha çok da Kantçı ahlâk çizgisinden yararlandıkları eserlerinde vazife konusuna geniş yer vermişlerdir. Nitekim ahlâkî nazarî ve amelî diye iki başlık altında ele alıp vazifeyi nazarî ahlâkın temel meselelerinden biri olarak incelemeleri Batı etkisinin bir ürünüdür (meselâ bk. Bertrand, s. 151-169; Ferid, s. 34-62; Ahmed Hamdi, s. 35-49). Mehmed Said'in *Vezaif-i İnsânî* (İstanbul 1311), Mehmed Hilmi'nin *Mir'ât-i Vezaif-i İnsânîyye'si* (İstanbul 1327), Ahmed Nazif'in *Ahlâk-ı Diniyye ve Vezaif-i İslâmîyye'si* (İstanbul 1331) gibi eserlerin yazılması, vazife kavramının bu dönem ahlâk anlayışında kazandığı önemi göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Ali Kemal'in, "Ahlâk ilminin ruhu vazifedir, ahlâk ilmi vazifeler ilmidir" şeklindeki görüşü (*İlm-i Ahlâk*, s. 3) tamamen Kantçı bir anlayışı yansıtır. Bu örnekte de görüldüğü üzere son dönem Osmanlı ahlâkçılarının çoğu Kant'ın yaptığı gibi ahlâk kanununu vazifeyle temellendirmiş, hatta vazifeyle ahlâk kanununu eş anlamı gibi kullanmıştır (Erdem, s. 102-106). Osmanlı ahlâkçılar, ahlâk kanunlarının mutlak geçerlilik taşıdığını kabul etmekle birlikte Kant'tan farklı olarak bu kanunların kaynağını dine bağlar. Ancak Fransız sosyologlarının etkisinde kalan bazı fikir adamları ahlâk kanunları ile vazife fikrini sosyal otoriteyle de ilişkilendirmiştir (meselâ bk.

Ali Rıza Bey, s. 78-81). Son devir Osmanlı düşünürlerinin ahlâk kanununu, dolayısıyla vazifeyi mecburilik, mutlaklık, küllîlik, umumilik, lüzumluluk, bilinirlik, sabitlik gibi kavramlarla nitelendirmeleri (meselâ bk. Abdurrahman Şeref, s. 50; Ferid, s. 40-42; Ömer Nasuhi, s. 12-16) farz, vâcib ve haram kavramlarıyla ilgili İslâmî telakkiye uygunluğu yanında Kantçı ödev felsefesini de yansıtır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "vzf" md.; *Tacü'l-'arûs*, "vzf" md.; *Kâmus Tercümesi*, III, 761; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk* (nşr. Hasan Temim), Beyrut 1398, s. 70-75; Mâverî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 87-93, 231, 265; Gazzâlî, *İhyâ'*, I, 48-58; Süyûtî, *Veza'ifü'l-yevm ve'l-eyle* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1407/1987; Şehîd-i Sâni, *et-Tenbihâtü'l-'aliyye 'alâ veza'ifi's-şalâti'l-kalbiyye* (nşr. Safâeddin el-Basrî), Meşhed 1413; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2015-2016; İsmâil Hakkı Bursevî, *Varlığın Dili: İbn Meşîş'in Salavâtı ve Şerhi* (haz. M. Nedim Tan), İstanbul 2010, s. 69; Abdurrahman Şeref, *İlm-i Ahlâk*, İstanbul 1316, s. 50; Ali Rıza Bey, *Ma'lûmât-ı Ahlâkiyye ve Medeniyye*, İstanbul 1326, s. 78-81; Ali Kemal, *İlm-i Ahlâk*, İstanbul 1330, s. 3, 59-60, 93; A. Bertrand, *Felsefe-i Ahlâkiyye* (trc. Salih Zeki), İstanbul 1333, s. 151-169; Ferid [Kam], *Mebâdi-i Felsefeden İlm-i Ahlâk*, Ankara 1339-41, s. 34-62; Ahmed Hamdi [Akseki], *Ahlâk Dersleri*, Ankara 1340-42, s. 35-49; İsmail Fenni [Ertuğrul], *Lugatçe-i Felsefe*, İstanbul 1341, s. 183; Ömer Nasuhi [Bilmen], *Nazarî ve Amelî Ahlâk-ı İslâmîyye Dersleri*, İstanbul 1347/1928, s. 12-18; A. Lalande, *Vocabulaire de la philosophie: Technique et critique de la philosophie*, Paris 1928, I, 160; Mustafa Namık Çankı, *Büyük Felsefe Lugati*, İstanbul 1954, I, 581-582; Hüsameddin Erdem, *Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul 2006, s. 102-106; Hasan Şahidi, *el-Ezkârü's-şûfiyye: el-Veza'if ve'l-eurâd el-ahtâb el-ed'îye et-tahtiyât*, Rabat 2007, s. 20, 27-46; F. de Jong, "Wazifa", *EP*² (Fr.), XI, 200-201.

MUSTAFA ÇAĞRICI

VAZZÂ'

(bk. MEVZÜ).

VEBA

(bk. TÂUN).

VECCIA VAGLIERI, Laura
(1893-1989)

İtalyan şarkiyatçısı.

Ülkesinde başlatılan İslâm medeniyeti çalışmalarına genç yaşta katıldı. Özellikle Doğu dillerine yakınlık duydu ve babasının görevli bulunduğu Roma Üniversite-

si'nde Celestino Schiaparelli ve Ignazio Guidi yönetiminde Arapça'nın yanı sıra eski semitik diller üzerinde çalıştı. Tarih boyunca müslüman devletlerin İtalya ile ve Avrupa devletleriyle münasebetlerine önem verdi. Bu arada yeni siyasî gelişmeler ve oluşan akımlar üzerinde durup çağdaş Ortadoğu'nun siyasî tarihini de inceledi. Daha çok Irak, Filistin, Suriye, Yemen gibi hareketli topraklardaki gelişmelerle ve petrolden kaynaklanan siyasal akımla ilgilendi. En önemli başarısı genç yaşlarında başlayıp 1937'de I. ve 1961'de II. cildini yayınladığı, kullanışlı bir el kitabı niteliğindeki Arapça dil bilgisi kitabıdır. Ayrıca İslâm tarihi üzerinde durdu; yeni yetiştiği yıllarda yazdığı *Apologia dell'islamismo* adlı eser geniş bir etki yaptı. Devam ettirdiği diğer bir çalışma da İslâm düşünürlerinin eserlerinden şerhli tercüme yapılmaktaydı.

II. Dünya Savaşı arifesinde sömürge imparatorluğu topraklarındaki yeni iş alanlarından faydalanmak için Arapça öğrenmek isteyen gençlere yönelik etkinliklere katıldı ve onların bu dili öğrenmelerini sağladı. 1921'de Roma'da kurulan Istituto Per l'Oriente içinde faaliyet gösterdi ve onun yayın organı olan *Oriente Moderno* dergisinde çalışıp ilmî neşriyatın yanında gün-

Laura Veccia Vaglieri'nin Türkçe'ye çevrilen bir eserinin kapağı

cel olayları ve siyasal gelişmeleri izleyerek bunlara dair yazılar yazdı. Bu çalışmalarını üzerine Napoli Üniversitesi'ne bağlı Şarkiyat Enstitüsü'ne davet edildi ve ilmi faaliyetlerini orada sürdürdü. Bu arada *The Encyclopaedia of Islam*'ın ikinci baskısında ve Şerif el-İdrîsî'nin coğrafya kitabının *Opus Geographicum* ana başlığı altında neşrini planlayan komisyonda görev aldı. Mensubu olduğu Napoli'deki Istituto Universitario Orientale yayın organı *Annales*'nin XIV. sayısını (1964) onun şerefine yapılan çalışmalara ayırdı.

Eserleri. 1. Testi giuridici relativi all' "inzāl" ed altri diritti "in re aliena" nella consuetudine tunisina (Virginia de Bosis ile birlikte, Roma 1917). **2. Apologia dell'islamismo** (Roma 1925; T. trc. Ahmed Reşid [H. Nazım], *İslâmlık*, İstanbul 1946; trc. Ali Kemali Aksüt, *Bir Garpılı Gözile Müslümanlık*, İstanbul 1946; a.e.: *İslâmın Savunması* [haz. Kemaleddin Şenocak], İstanbul 2002; Alm. trc. *Apologie des Islam* [trc. Mustafa Georgy Konieczny, Berlin 1948]; Fr. trc. *Apologie de l'Islamisme* [trc. Maxime Formont, Paris 1926]; *Apologie de l'Islam* [trc. Diah Saba Jazzar, Beyrouth 2002]; İng. trc. *An Interpretation of Islam* [trc. Aldo Caselli, Beirut 1957; Zurich 1980]). **3. Grammatica teorico-pratica della lingua araba** (I-II, Roma 1937-1961). **4. İslâm** (Napoli 1946). **5. Muṭâla'ât 'arabiyyah** (A. Cesàro ile birlikte, Napoli 1951). **6. Grammatica elementare di arabo** (Roma 1951). **7. Arabi (Storia)** (*Civiltà dell'Oriente* içinde, I, Roma 1956). **8. L'İslâm da Maometto al secolo XVI** (*Storia Universale* içinde, Milano 1963). **9. Patriarchal and Umayyad Caliphates** (*Cambridge History of İslâm* içinde, I/3, London 1970). **10. Scritti Scelti di al-Ghazâlî** (R. Rubinacci ile birlikte, Torino 1970). Müellifin ayrıca çeşitli bilimsel dergilerde otuz beş makalesi ve otuz üç kitap tanıtım-tenkit yazısı, *Encyclopaedia of Islam*'ın ikinci baskısında yirmi dokuz maddesi yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşriḳûn*, Kahire 1980, I, 466; F. Gabrieli, "Laura Vecchia Vaglieri", *Orientalisti del Novecento*, Roma 1993, s. 173-175; a.m.f., "Laura Vecchia Vaglieri", *İslâm, Storia e Civiltà*, sy. 3 (II/2), Roma 1983, s. 111-113; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü esmâ'i'l-müsteşriḳîn*, Beyrut 1425/2004, s. 532; "Bibliografia degli scritti di Laura Vecchia Vaglieri", *Annali Istituto Orientale di Napoli*, XIV, Napoli 1964, s. VII-XII; R. Rubinacci, "Ricordo di Laura Vecchia Vaglieri nel primo anniversario della morte (19 Agosto 1989)", *İslâm, Storia e Civiltà*, sy. 33 (IX/2), (1990), s. 165-169.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

VECD

(الوجد)

İradesi dışında sâlikin kalbine ansızın gelip beşerî vasıflarından soyutlanmasına yol açan hal anlamında bir tasavvuf terimi.

Sözlükte "yitiğini bulmak, istediğine kavuşmak, güç yetirmek; aşk ve iştiağ sarhoşluğu içinde kendinden geçmek, yüksek heyecan duymak" anlamlarındaki **vecd** kelimesi tasavvuf terimi olarak "kasıt ve zorlama olmadan Allah'ın bir ihsanı şeklinde sâlike gelen ve onu kendinden geçiren mânevî çarpıntı" (müsâdefe) demektir (Kuşeyrî, s. 190). Hakk'ın varlığını idrak eden ve kalbinde O'ndan başkasına yer vermeyen sâlik bu çarpıntı ile beşerî sıfatlarından sıyrılır. Kur'ân-ı Kerim'de müminlerin rablerinden korkarak, derileri ürperek **vecd** ile Kur'an okudukları haber verilmiş (ez-Zümer 39/23), Hz. Peygamber'in ve ashabın Kur'an okurken veya dinlerken yaşadıkları **vecd** hallerine dair birçok rivayet aktarılmıştır (meselâ bk. Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 33). "Gerçek şu ki gözler kör olmaz, lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur" âyetini (el-Hac 22/46) te'vil eden sûfiler kalpte bulunan üzüntü ve sevinç türünden her duygunun kalbin iştimesi, görmesi ve ürpermesi anlamında birer **vecd** olduğunu, **vecdi** Hakk'a yakınlaşma ile gerçekleşen ilâhî emir, vâridât ve tecevlîlerin doğurduğunu, **vecdin** ortaya çıktığı ilk yerin kalp olup kalpten bedeninin bütün organlarına titreme, nâra atma, inleme, derin nefes alma, donup kalma, bayılma, sükûna erme şeklinde sirayet ettiğini, gerçek **vecdin** ileri derecedeki Allah ve peygamber aşkı ile irade sağlamlığından meydana geldiğini belirtmişlerdir (Serrâc, s. 293).

Sûfilere göre dinî duygu ve heyecanlar üç şekilde ortaya çıkar. İrade ile **vecd** gelmeye "tevâcüd", iradesiz **vecd** gelmeye "vecd", **vecdin** en mükemmel şekline "vücüd" (bulma) adı verilir. **Vecdin** ziddi "fakd"dir (elde edilen halin veya dünyevî her türlü şeyin kaybedilmesi). Sûlûk yolculuğu sâlikin niyetiyle başlar (kusûd), niyeti sâlim olan derviş kendisine ilâhî vâridâtın gelmesini bekler (vürûd); bu bekleme esnasında ya **tevâcüd** talep eder veya doğrudan **vecd** haline girer. Vâridâtın gelmesini müşahede hali takip eder. Müşahedenin neticesi Hakk'ı bulmaktır (vücüd). Hakk'ı bulan sûfide (vâcid) ya fenâ (mahv) ya da

bekâ (sahv) halleri ortaya çıkar. Bu hallerin üstünlüğü meşreplerdeki zevklere göre değişir. Mahvdan sonra sahva gelen sâlik artık Hak ile hareket etmektedir.

Serrâc **vecd** ehlini vâcid ve mütevâcid diye ikiye ayırır. Vâcidler üç gruptur: ilk gruptakilerde **vecd** bulunmakla birlikte bazı zamanlarda nefsânî duygular kişinin halini değiştirebilir. İkinci gruptaki **vecd** ehli kulaklarına gelen seslerin ya da akıllarına düşen ince mânaların tesiriyle **vecd** kapılırlar, fakat bu hal geçicidir. Üçüncü gruptakilerin **vecdi** devamlıdır, çünkü onlar fenâ halindedir. **Vecd** olgunluğuna ermemiş kimsenin **vecdi** talep etmesine ve bu talebinin gereğini külfet ve zorlama ile yerine getirmesine **tevâcüd** denir. Serrâc'a göre **tevâcüd** ehli (mütevâcid) üç gruptur. Birinci gruptakiler kendilerini zorlayarak **vecd** ehline benzemeye çalışan, oyun ve eğlence düşkünü değersiz kimselerdir (mütekellifler). İkinci gruptakiler, kendilerini meşgul eden her türlü dünyevî ilgi ve engelleri arkalarına atıp güzel hallere sahip olmaya çalışanlardır (müteşebbihler). Bunlar, "Azap gören, sıkıntı çeken kimselerin yanına girdiğiniz zaman ağlayın; eğer ağlayamıyorsanız kendinizi zorlayarak ağlar gibi yapın" hadisi uyarınca (Buhârî, "Enbiyâ", 17) **vecd** erişmek için gayret sarfedenlerdir. Gazzâlî'ye göre riyakâr olan ilk grubun **tevâcüdü** kınanmıştır, ikincilerin **tevâcüdü** makbuldür. Zira bu **tevâcüd**le ulaşılan **vecd** hali sâlikte bir tabiat ve âdet haline gelir. Üçüncü gruptakiler hal ve gönül ehli kişiler olup **vecd**de davet edilene zümresindedir. Her ne kadar iradeleriyle hakikate erseler de organları üzerine hâkimiyet kuramadıklarından **tevâcüd** haline geçmez, bu hali taşımada zaaf gösterdiklerinden sarsılıp titremeye başlarlar. Bunların **tevâcüdü** rahatlamak ve teselli bulmak içindir (*Lüma'*, s. 295-296; *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, II, 408).

İbnü'l-Arabî **tevâcüdün** kazanılmış bir şey, **vecdin** ise kalbe ansızın gelen Allah vergisi bir hal olduğunu, bu sebeple **tevâcüde** itimat edilemeyeceğini, eğer **vecd** sûretinde görünürse **tevâcüd** ehlinin yalancı, ikiyüzlü ve Allah yolunda nasibi bulunmayan kimselerden sayılacağını söyler. **Tevâcüd** halindeki kimse, içinde yer aldığı cemaattaki gerçek **vecd** ehline hal veya makam sahibi olmadığını, **vecd** halinin kendisine gelmediğini, **tevâcüde** bulunduğunu itiraf ederse dürüst davrandığından dolayı bu **tevâcüdü** geçerli kabul edilebilir. Bununla birlikte **tevâcüdün** terki evlâdır (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 535-